

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОДУКТУ В СИСТЕМІ РИНКОВИХ ВІДНОСИН

Наукові праці МАУП, 2012, вип. 4(35), с. 150–155

Коли країни неспроможні утворити засади інформаційної економіки, вони приречені на стратегічне відставання у своєму розвитку. Досліджується розвиток інформаційного суспільства, його істотні відмінності та ознаки.

В умовах сучасного глобалізованого світу інформація, як важливий ресурс економічного розвитку, допомагає утворити такі фактори соціально-економічного і науково-технічного розвитку країни, які можна розглядати як якісні передумови переходу до інформаційної економіки, розвиток якої є об'єктивним процесом, що здатний забезпечити становлення національного економічного простору. Одним із найважливіших факторів у цьому процесі є час, точніше, його марнування, що призводить до відставання від партнерів і колосальної втрати конкурентоспроможності на світовому ринку з усіма наслідками для економіки, науки, культури, соціальної сфери. Першим, хто передбачив неминучість виникнення інформаційної цивілізації, був американський економіст К. Кларк (40-ві роки ХХ ст.) [1], а термін “інформаційне суспільство” запропонував на початку 60-х років Ф. Махлуп [2].

В основу теорії інформаційного суспільства було покладено прагнення проаналізувати й узагальнити всі соціально-економічні утворення як наслідок розвитку й використання інформації та інформаційних технологій. Концепція постіндустріального суспільства була розроблена американським ученим Д. Беллом, який розкрив відмінності інформації та її роль у житті суспільства за трьома напрямками: 1) інформація стає важливим ресурсом; 2) характер виробничої діяльності

кваліфікується як обробка інформації; 3) наявність наукоємних технологій. Він заявив, що “в суспільстві основною продуктивною силою стане наука, а її потенціал вимірюватиметься масштабами інформації та знань, якими вона володіє” [3].

У другій половині ХХ ст. з'явилися принципово нові економічні моделі, базовою основою яких є інформація. Однією з перших була модель Н. Реймерса, розроблена в 60-х роках ХХ ст. Він вважав інформацію новим способом розвитку, який “формує новий образ майбутнього, де головним засобом вирішення глобальних проблем стане інтелект людини і всього людства” [4].

У 90-х роках ХХ ст. виникає нова економічна модель, яка має назву “інформаційна економіка”, розробником якої є М. Кастельс [5]. Він вважав, що особливістю інформаційного способу розвитку є вплив знання на джерела продуктивності. Тобто продуктивність і конкурентоспроможність, які засновані на знаннях, залежать від здатності систематизувати, аналізувати і використати інформацію. Крім того, обов'язковою умовою продуктивності є наявність глобалізації в “інформаційній економіці”: основні види економічної діяльності мають бути організовані у глобальному масштабі з використанням розгалуженої мережі. Саме в період “інформаційної економіки” характерним є зростання добробуту нації за рахунок впливу нових

технологій та інновацій на показники продуктивності праці.

Незважаючи на різні погляди та різні аспекти вивчення зазначеної проблеми, можна так узагальнити основні характерні риси інформаційної економіки: орієнтація на знання; інтелектуальний характер праці; зростання науково-технічного прогресу; зміна суспільного та індивідуального споживання; набуття глобального характеру; зміна питомої ваги галузей економіки у формуванні ВВП.

На відміну від індустріальної, інформаційна економіка має принципово нові особливості, її функціонування ґрунтується на інших фундаментальних принципах. “Нова економіка і суспільство спираються на ті інформацію та знання, що виникли й розвинулись у попередньому суспільстві, перетворюють їх на основі комп’ютерної техніки, зумовлюють швидке поширення інформаційно-телекомунікаційних технологій, Інтернету, мобільного зв’язку та ін., що й визначає перехід суспільства на новий технологічний спосіб виробництва” [6].

Аналізуючи світову та вітчизняну літературу, можна дійти висновку, що під поняттям “інформаційне суспільство” розуміється [7]: а) суспільство нового типу, яке формується як наслідок глобальної соціальної революції, породженої розвитком інформаційних і комунікаційних технологій; б) глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ні часових, ні просторових, ні політичних кордонів; в) суспільство “знань”, у якому головною умовою добробуту кожної людини і держави в цілому стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації і вмінню працювати з нею; г) суспільство, у якому вирішальну роль відіграє набуття, обробка, зберігання, передача, поширення, використання знань та інформації, у тому числі і за допомогою інтерактивного спілкування.

Інакше кажучи: “Інформаційне суспільство характеризується двома основними критеріями: інформаційними і виробничими технологіями, їх швидким змінням і впровадженням у виробництво, а також зростанням ролі знань, при якому циркуляція інтелектуального продукту й інформації росте

швидше, ніж будь-які інші зміни, що відбуваються в суспільстві” [8].

Основним завданням розвитку інформаційної економіки є трансформація моделі економічного зростання. Значення такої трансформації визначається переліком проблем: завершення структурної перебудови економіки і прискорення темпів економічного розвитку, досягнення високої конкурентоспроможності на світовому ринку, збільшення експорту високотехнологічної продукції. Виконання й досягнення усіх поставлених цілей можливе тільки за умови структурних змін в економіці. Водночас, економіка України ще не вийшла на високий рівень ВВП і за основними характеристиками належить до країн, які тільки розпочали перехід від фази екстенсивно відновлювального “ресурсного розвитку”, що ґрунтується на використанні дешевих трудових і природних ресурсів, до другої фази розвитку – інтенсивної.

Потрібно зауважити, що заміна індустріальних технологій інформаційними являє собою технологічну, а не структурну проблему, тобто цей процес не варто сприймати як заперечення індустріальному сектору економіки. Коли аграрні технології були витиснені із виробництва індустріальними, аграрний сектор економіки не тільки зберігся, а й відкрив друге дихання на базі нової індустріальної основи: це й було смислом індустріалізації аграрного сектору, його докорінної перебудови на основі запровадження у виробництво нових індустріальних технологій. Подібне очікує й індустріальну економіку, яка змінюватиметься під впливом дії інформатизації і застосування у виробничі процеси інформаційно-комунікаційних технологій.

Сучасна орієнтація передових прогресивних економічних систем на розвиток сфери обслуговування є вже незворотною тенденцією. Вона, наразі, відображає перерозподіл та трансформацію потреб, що існують в економічно розвинених суспільствах і свідчить про позитивну динаміку в багатьох секторах економіки. Відомим є той факт, що інновації, знання, інформацію можливо відтворювати тільки на базі високотехнологічної індустрії, яку в Україні, на жаль, зруйновано. На маши-

нобудування, яке є серцевиною інноваційної моделі економіки, в Україні припадає лише 11,3 % промислового виробництва, тоді як у розвинених країнах світу – 45,3 %, у світі в цілому – 35,9 %” [9]. Українська дослідниця Л. Федулова звертає увагу на те, що на сьогодні в країні частка інформаційних технологій у загальному обсязі пріоритетних науково-технічних розробок, які застосовуються в різних галузях економіки, становить: промисловість – 35,6 %, сільське господарство – 2,7 %, будівництво – 4,9 %, транспорт – 1,8 %, нематеріальна сфера – 55,0 %” [10].

Як свідчить світовий досвід, інформаційна економіка передбачає не вдосконалення технологій на певних ділянках економічної системи, а перехід усієї економіки на принципово нові інформаційні технології, які допоможуть підвищити показники розвитку праці за рахунок системного впливу нових технологій, що, безумовно, стане джерелом поліпшення добробуту нації. Інформаційні процеси дають змогу максимально ефективно застосовувати обладнання, сировину й енергію. Причому, вплив інформаційних процесів на виробництво призводить до зміни співвідношення обсягу матеріальних ресурсів та інформаційних. Крім того, накопичення інформації у виробничих процесах знижує кількість матеріальних ресурсів і, відповідно, підвищує наукоємність кінцевої продукції. Праця в умовах інформаційної економіки залежить не від кількості переробленої сировини, а від обсягу створених інформаційних продуктів, які в подальшому спроможні вплинути на виробництво нового високоінтелектуального продукту. Як наслідок, зниження матеріалоемності та енергоемності виробництва приводить до набуття економікою необхідної екологічної чистоти. Саме тоді, в перспективі, інформацію можна буде розглядати не тільки як важливу економічну категорію, а й навіть як сучасну екологічну категорію.

Звичайно, рівень зростання ВВП якомога яскраво демонструє відтворювальний процес у національній економіці. Відтворення суспільного продукту та його ефективність значною мірою залежить від багатьох факторів: стану основних виробничих засобів,

оновлення яких значно уповільнилося; суми зовнішніх запозичень, які лягають тягарем на національну економіку, гальмуючи процес нормалізації суспільного відтворення; рівня інвестицій, який визначається рівнем національних заощаджень; цінової політики; податкової політики; розвитку нефінансового сектору економіки.

За оцінками Світового банку, світова індустрія інформаційних і комунікаційних технологій становить понад 1000 млрд дол., темпи її розвитку найвищі на світовому ринку (11 %), але попит на неї залишається незадоволеним і продовжує зростати. Розподіл цього ринку між різними регіонами світу дещо нерівномірний, що відповідає загальному рівню економічного розвитку. Так, на США припадає 34 % світового ринку, на Європу – 29 %, Японію – 12 % і на решту країн світу – 25 % [11].

Надприбутки мають найрозвиненіші країни світу, які виготовляють та експортують новітні технології і, відповідно, разом з ними й інформаційні товари та послуги. За ними йдуть держави, що виробляють товари. Найменші ж доходи припадають тим, хто спеціалізується на експорті сировини (звичайно за винятком країн – експортерів нафти та газу).

Монополізувавши контроль над інформатизацією і виробництвом передових технологій, розвинені країни світу забезпечили інформаційно-технологічне панування і поставили цим у залежність від себе всі інші країни. Таким чином, основними складовими інформаційної сфери є: обчислювальна техніка; зв'язок і телекомунікації; виробництво інформаційних товарів та послуг; Інтернет (див. табл.).

Досвід зарубіжних країн доводить, що найбільш значний внесок інформаційної сфери відбувається в тих країнах, де зафіксоване щільне розташування стаціонарних телефонних ліній, відповідно, на цій базі зростає рівень застосування комп'ютерної техніки, зв'язку та Інтернет-мережі. Підраховано, що якісне й оперативне користування зв'язком знижує витрати виробництва на 6–10 %, витрати обігу на 7–20 %.

Розкриваючи основні особливості інформаційної сфери, варто звернути увагу на зрос-

таючу роль телекомунікаційних і мережних пристроїв, які щорічно забезпечують великі надходження до бюджету. Саме ця сфера дає можливість користувачам отримувати телекомунікаційну послугу, основний продукт якої полягає у передаванні, прийманні та обробці інформації. Якщо попередній рівень зв'язку давав можливість здійснювати міський, міжміський та міжнародний зв'язок, то мобільний зв'язок значно розширює функції зв'язку. До нових телекомунікаційних послуг тепер відносять послуги голосової телефонії, електронної пошти, Інтернет-телефонії та безліч інших функцій і послуг.

Не дивно, що за аналізом даних 15 найбільших (обіг від 1 млрд дол.) споживацьких ринків України: мобільні телефони, мобільний зв'язок і комп'ютери займали лідируючі позиції у 2010 р. Наприклад, у першу п'ятірку входили ринки мобільних телефонів із річним оборотом в 1,44 млрд дол. і темпами росту 237 %, автомобілі (відповідно 6,1 млрд дол., 85 %), мобільний зв'язок (3,9 млрд дол., 56 %), туризм та ринок алкогольних напоїв.

Наступна складова — виробництво інформаційних товарів та послуг. Визнане світом стратегічне значення інформаційних товарів та послуг у напрямі підвищення конкурентоспроможності економічних показників країн зумовило не тільки появу у світі попиту на інформаційні продукти, а й перетворення цієї галузі у прибуткову сферу діяльності. Передусім це стосується програмного забезпечення на експорт (офшорне програмування), яке зараз займає лідируючу позицію [12].

Офшорне програмування передбачає залучення іноземних спеціалістів для виконання робіт з програмування, що, безумовно, має свої особливості: з одного боку — у професійному рівні українські програмісти не поступаються західним, відповідно, немає потреби в тому, щоб витратити гроші на навчання, крім того, виконують роботу за меншу плату; з другого боку — українські програмісти отримують роботу і заробітну плату більшу, ніж платять у вітчизняних компаніях і водночас розширюють свій кругозір, підвищують свій престиж і сподіваються на кращі пропозиції.

Обчислити достовірні дані по обсягах ринку офшорного програмування практично неможливо. Це пов'язано насамперед з тим, що велика кількість компаній, які займаються офшорним програмуванням, не зацікавлені у поширенні інформації про їх діяльність, оскільки не хочуть привертати увагу податкових органів або навести потенційних конкурентів на власних замовників.

Безперечним лідером в офшорному програмуванні є Індія, яка розробляє програмне забезпечення для іноземних замовників. Так, обсяг виконаних робіт індійськими компаніями у 2009 р. становив 6 млрд дол. Для порівняння, обсяг робіт 550-ти таких самих ірландських компаній становив 4 млрд дол. [13].

За оцінками спеціалістів на сьогодні майже 40 % нових розробок програмного забезпечення у світі здійснюється офшорним методом. Держави, які зорієтували власну індустрію програмного забезпечення на експорт, мають неабиякі успіхи. Крім Індії, лідерами на ринку офшорного програмування нині є Росія, Китай, Бразилія.

Щодо України, то вона за обсягом експорту та темпами щорічного зростання майже 40 % перебуває в другому ешелоні держав — поряд з В'єтнамом, Тайванем, Новою Зеландією, що далеко не відповідає потенційним можливостям країни [14].

Нині у світі налічується більш ніж 1 млрд користувачів мобільними телефонами. Обсяг торгівлі через Інтернет вже обчислюється кількома трильйонами доларів. Найближчими роками він сягне 10 трлн дол., що є еквівалентним усій економіці США [15].

Досвід і приклад розвинених країн світу, які входять до організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР), показує, наскільки якісно сформувалася інформаційна індустрія: "Протягом останніх п'ятнадцяти років зростання доданої вартості в галузях, що ґрунтуються на знаннях, у середньому становило 3 %, що стабільно перевищувало темпи загального економічного зростання, які не піднімалися вище 2,3 %. Частка цих галузей у сукупній доданій вартості збільшилася у Німеччині з 51 % до 60 %, у Вели-

Список країн-лідерів за кількісними показниками використання Інтернету

Кількість користувачів Інтернету			Частка населення, яке використовує Інтернет	
Країни-лідери	Млн осіб	% користувачів	Країни-лідери	% населення країни
США	148,8	27,3	Швеція	55,4
Японія	54,8	10,1	Ісландія	55,2
Китай	33,7	6,2	Канада	54,1
Німеччина	25,4	4,7	Данія	53,5
Південна Корея	24,4	4,5	Норвегія	53,2
Велика Британія	24,0	4,4	США	52,2
Італія	17,7	3,2	Фінляндія	51,2
Канада	16,6	3,1	Південна Корея	51,0
Бразилія	13,1	2,4	Сінгапур	46,9
Франція	12,4	2,3	Швейцарія	46,7
Індія	9,9	1,8	Австралія	46,5
Росія	9,9	1,8	Нідерланди	44,8
Австралія	9,1	1,7	Японія	43,1
Іспанія	7,9	1,5	Гонконг	42,7
Тайвань	7,9	1,4	Нова Зеландія	41,3
Всього по лідерам	415,6	76,3	Всього (в середньому по світу)	8,6
Всього у світі	544,5	100,0		

кобританії – з 45 % до 51 %, у Фінляндії – з 34 % до 42 %” [16].

Інформаційна індустрія в Україні лише формується і мало впливає на створення валового національного продукту країни, як це успішно відбувається у розвинених країнах світу. Незважаючи на це, жодна галузь промисловості чи сфери послуг уже не може ігнорувати значення інформаційного продукту, оскільки індустрія переробки інформації включає обчислювальну техніку, зв'язок і телекомунікації, виробництво інформаційних товарів та послуг.

Література

1. Clark C. The Condition of Economic progress. — McMillan, London. — 1940.
2. Measuring ICT: The Global Status of ICT Indicators. — New York: The United Nations IST Task Force, 2005.
3. Геєць В. Україна у вимірі економіки знань / В. Геєць, В. Александрова, Ю. Бажал. — К.: Основа, 2006. — С. 458.
4. Геєць В. Україна у вимірі економіки знань / В. Геєць, В. Александрова, Ю. Бажал. — К.: Основа, 2006. — С. 460.
5. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. — М.: Изд-во ГУ ВШЭ, 2000. — 608 с.
6. Чухно А. Новая економічна політика (теоретико-методологічні засади) // Економіка України. — 2004. — № 6. — С. 15–22.
7. Семионов Ю. Информационные технологии в экономике. — Ростов н/Д: Феникс, 2003. — С. 18.
8. Апатова Н. Теория общественно-экономической формации и цивилизации о переходе к информационному обществу // [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://www.nbuv.gov.ua/Articles/knp200236/knp36-5.doc>
9. Єщенко П. Економічні теоретичні концепції та їх предмет. — К., 2009, С. 56–61.
10. Федулова Л. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. — К.: Основа, 2005. — С. 292.

11. Федулова Л. Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика. — К.: Основа, 2005. — 552 с.

12. Геєць В. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. — Т. 2. — К.: Фенікс, 2007. — 564 с.

13. Єжова Л. Інформаційний маркетинг // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.libguy.if.ua>

14. Геєць В. Стратегічні виклики XXI століття суспільству та економіці України: Інноваційно-технологічний розвиток економіки. — Т. 2. — К.: Фенікс, 2007. — С. 347.

15. Чухно А. Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі // Економіка України. — 2004. — № 4. — С. 15.

16. Згуровський М. Суспільний прогрес — це накопичення знань // [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.in.org.ua>

Проаналізовано вплив індустрії інформаційного продукту на формування ринкових відносин.

Проанализировано влияние индустрии информационного продукта на формирование рыночных отношений.

It was analyzed the impact information product industry to the market relations development.

Надійшла 21 червня 2012 р.